

JAGIELLONIAN UNIVERSITY
IN KRAKOW

Krzysztof Gorlach

***KONCEPCJA INNA NIŻ WSZYSTKIE:
RZECZ O ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONYM***

---

*Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Warszawa,
3 kwietnia 2014 r.*

Etapy rozwoju gospodarczego według koncepcji Walta Rostowa (1960):

Społeczeństwo tradycyjne – ograniczony poziom technologii, społeczeństwo statyczne (zmiana powodowana przez zewnętrzne czynniki, interesy, rynki)

Wstępne warunki do rozpoczęcia procesu zmiany (preconditions for take-off) – komercjalna eksploatacja rolnictwa oraz przemysłów wydobywczych (extractive industries) (instalacja infrastruktury oraz pojawienie się społeczno-politycznych elit)

Rozpoczęcie zmiany (start – take off) – rozwój sektora przetwórczego (manufacturing sector); inwestycje w sektor przetwórczy przekraczają 10% dochodu narodowego; rozwój nowoczesnych instytucji ekonomicznych, społecznych i politycznych

Przejęcie do dojrzałości (drive to maturity) – rozwój szerszej bazy wytwórczej i ekonomicznej, wykorzystanie relatywnych przewag w handlu międzynarodowym

Zaawansowana masowa konsumpcja (high mass consumption) – rozwój usług socjalnych

**Tabela 1. Wzrost gospodarczy w latach 1971 – 2000
(według wartości \$ w 1990 roku)**

GDP na głowę	1971 – 80	1981 – 90	1991 - 2000
Świat	2,22	0,20	1,21
Kraje uprzemysłowione	2,60	2,04	2,07
Kraje III Świata	2,14	-0,17	1,04
Ameryka Łacińska	2,40	-0,83	1,26
Afryka	1,04	-0,39	0,30
Azja	3,10	0,57	2,19
Chiny	3,38	7,60	9,34
Indie	0,78	3,68	3,33

Zasadnicze instrumenty strukturalnego przystosowania:

- **Ograniczenia** (wydatki państwa, zatrudnienie w sektorze publicznym, płace realne)
- **Polityka cenowa** zmierzająca do:
  - eliminacja dopłat do cen żywności
  - wzrost cen produktów rolnych
  - wzrost kosztów usług publicznych
- **Liberalizacja handlu** zawierająca następujące elementy:
  - dewaluacja waluty
  - reforma systemu kredytów
  - prywatyzacja sektora państwowego
  - wyższe stopy procentowe

Tabela 2. Sposoby myślenia o ludzkości i przyrodzie

Kategorie	Technokratyczny	Ekocentryczny
Filozofia myślenia o środowisku	Manipulowanie środowiskiem w interesie ludzi	Problemy środowiska ważniejsze niż problemy ludzi
„Zielone” etykiety	Stopniowe zmiany w gospodarce, wiara w funkcjonowanie instytucji politycznych	Fundamentalne zmiany w gospodarce, nacisk na role społeczności lokalnych
Strategie zarządzania problemami środowiska	Uwzględnienie modelowania i przewidywania, koszty rozwiązań środowiskowych, rozwój zrównoważony jako efekt lepszego planowania i lepszych technologii	Stabilność bazująca na zasadach ekologicznych, nowe rozwiązania sprzyjające ochronie środowiska, alternatywne technologie

-Ehrlich (1968) – *The Population Bomb*

-Goldsmith et al. (1972) – *Blueprint for Survival*

-Meadows et al. (1972) – *The Limits of Growth*

- Polskie publikacje → Meadows i in. – *Granice wzrostu*

Szanse ekologicznej modernizacji...

- redukcja zasobów i energii w procesie produkcji...**
- wzrost dochodów i standardu życia mierzonego lepszą jakością środowiska**
- stosowanie opłacalnych technologii redukujących koszty zanieczyszczenia**
- eliminacja szkodliwych dla środowiska typów wytwarzania w wielkiej skali...**
- zielone technologie zyskują na wartości...**
- „zielony konsumeryzm” – popyt na produkty ekologiczne...**
- nauka i technologia działają na rzecz środowiska...**
- długofalowa perspektywa oceny przedsięwzięć produkcyjnych (dzięki systemowi podatkowemu oraz regulacyjnemu)**
- rynki przyjazne środowisku, świadomi konsumenci wzmacniają popyt na ekologiczne produkty...**

Reguły sprawiedliwości środowiskowej... (1)

- prawo do zachowania środowiska
- polityki publiczne wolne od dyskryminacji jakiejkolwiek kategorii ludzi...
- prawo do używania zasobów w interesie zachowania reguł zrównoważonego rozwoju
- prawo do ochrony przed skutkami wykorzystania energii nuklearnej...
- zachowanie podstawowych praw człowieka (politycznych, ekonomicznych, środowiskowych i kulturalnych)
- ograniczenie produkcji toksyn i innych szkodliwych efektów rozwoju...
- prawo wszystkich partnerów do uczestnictwa w decyzjach decydujących o rozwoju...
- prawo wszystkich pracowników do działania w bezpiecznym środowisku (także wolnym od bezrobocia)...
- prawo do uzyskania odpowiednich odszkodowań w przypadku strat spowodowanych zanieczyszczeniem środowiska...

Reguły sprawiedliwości środowiskowej... (2)

- traktowanie wszelkich aktów prawnych powodujących naruszenie reguł funkcjonowania środowiska jako naruszenia paktów podstawowych praw człowieka...
- zapewnienie praw ludności tubylczej...
- potrzeba rozwoju obszarów miejskich i wiejskich zgodnie z naturą i zachowaniem dziedzictwa kulturowego...
- sprzeciw wobec eksperymentów narażających kondycję tubylczej ludności...
- opozycja wobec destrukcyjnych (dla środowiska) działań ponadnarodowych korporacji...
- opozycja wobec militarnej okupacji i innych form podporządkowania...
- konieczność edukacji pod kątem ochrony środowiska...
- konieczność działań i konsumpcji, która nie uszczupla możliwości przyszłych pokoleń...

Kluczowe ustalenia dotyczące konsekwencji degradacji środowiska

- przerzucanie konsekwencji z jednej grupy społecznej na drugą...**
- zmiany w ekosystemach różnicują szanse rozwoju rozmaitych społeczności i społeczeństw...**
- ciągle niekorzystne zmiany w ekosystemach prowadzą do zasadniczych procesów wykluczania i ubóstwa we współczesnym świecie...**

Droga do koncepcji rozwoju zrównoważonego:

-1984, zespół ekspertów ONZ

-1987, raport zespołu (raport Brundtland)

-1992, Earth Summit, Rio de Janeiro → Agenda 21

Agenda 21:

- **wymiary społeczne i ekonomiczne** (współpraca międzynarodowa, walka z ubóstwem, wzory konsumpcji, populacja, zdrowie, miejsce zamieszkania, podejmowanie decyzji w sprawie rozwoju)
- **zachowanie i zarządzanie zasobami** (problematyka ochrony środowiska: zapobieganie skażeniom wody, powietrza oraz gleby; ochrona biologicznej różnorodności, zabezpieczenie przed negatywnymi skutkami manipulacji biotechnologicznych)
- **wzmacnianie roli podstawowych aktorów** (rola kobiet, młodzieży oraz ludności miejscowej w rozwoju zrównoważonym, rola organizacji pozarządowych, władz lokalnych, związków zawodowych, organizacji biznesowych, rolniczych oraz stowarzyszeń naukowych)
- **środki (sposoby) wdrażania** (jakie są koszty rozwoju zrównoważonego, znaczenie przyjaznej środowisku technologii i nauki, rola edukacji, umiejętności działania w skali międzynarodowej, przepływy informacji w ramach międzynarodowego systemu)

Rozwój zrównoważony: konferencje i deklaracje (1)

- 2000, UN Development Millenium Goals:

- eliminacja drastycznych przejawów głodu i ubóstwa
- upowszechnienie wykształcenia na poziomie podstawowym
- równość płci i wzmocnienie pozycji kobiet
- redukcja umieralności niemowląt
- redukcja umieralności okołoporodowej
- walka z AIDS, malarią i innymi chorobami zakaźnymi
- zapewnienie równowagi ekologicznej
- rozwój globalnego partnerstwa na rzecz rozwoju

Rozwój zrównoważony: konferencje i deklaracje (2)

- 2002, deklaracja z Johannesburga: nowe ujęcie rozwoju zrównoważonego

Pojęcie rozwoju zrównoważonego – definicje:

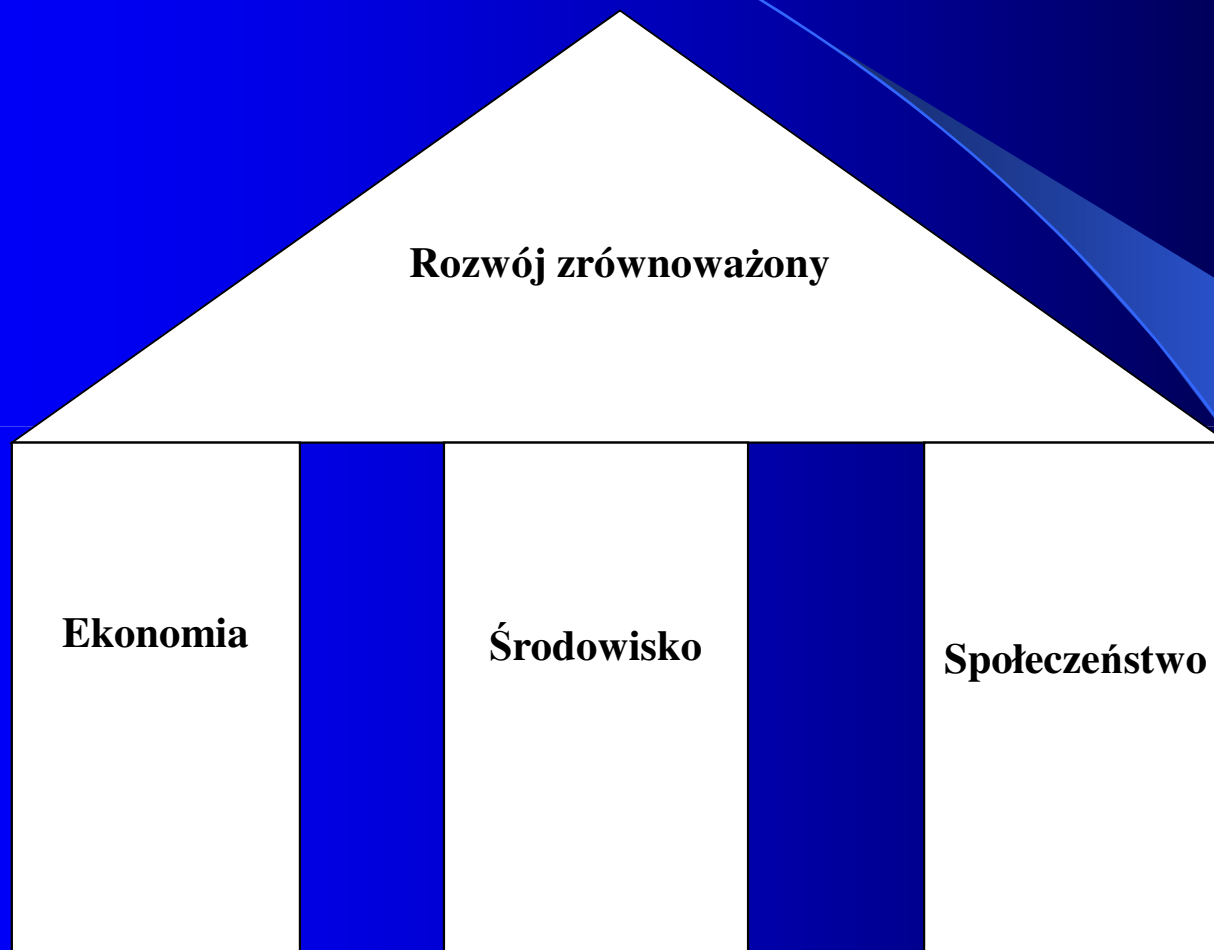
1. optymalny wzrost gospodarczy bez dewastacji zasobów naturalnych
2. produktywność biomasy (pozytywna równowaga)
3. rozwój nie pozbawiający szans rozwoju przyszłych pokoleń
4. możliwości działania ludzi nie ulegają ograniczeniom...

Pojęcie rozwoju zrównoważonego – interpretacje:

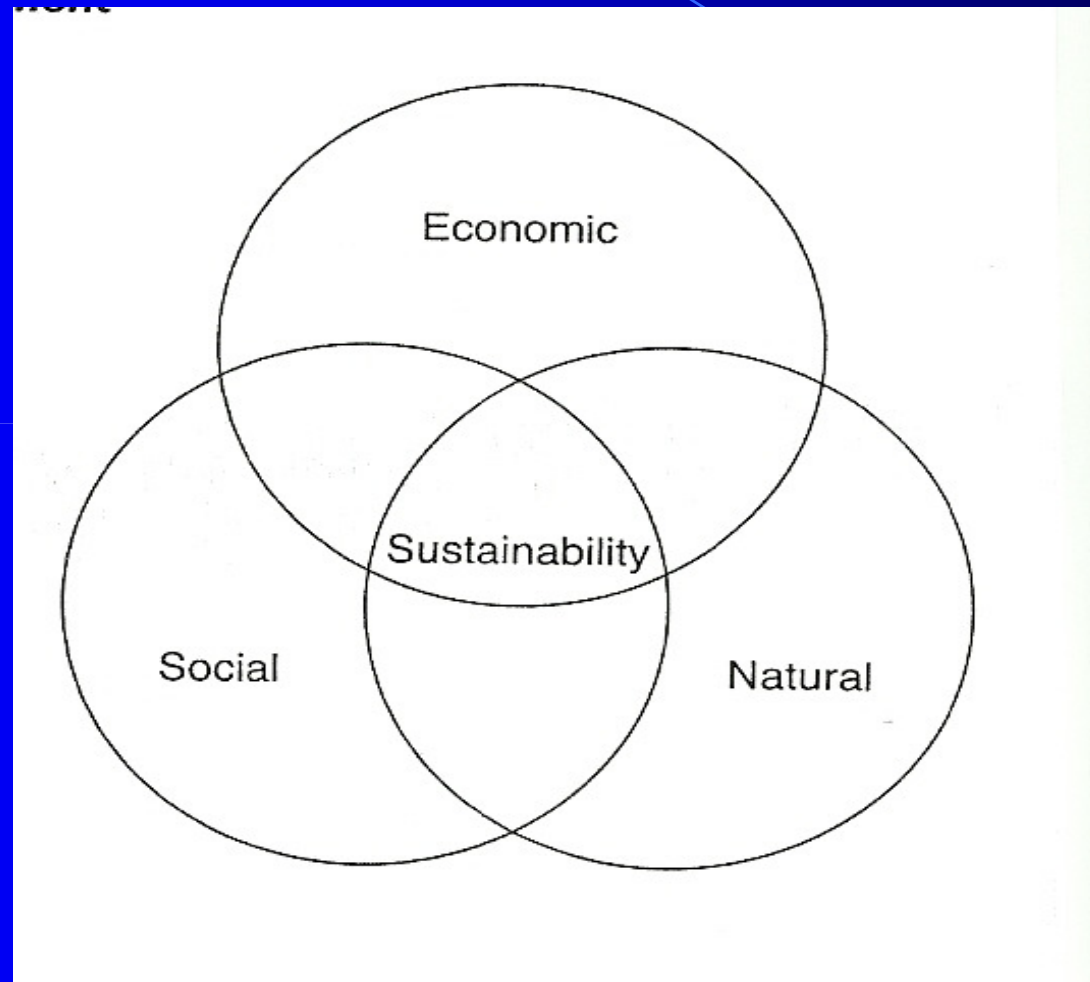
5. koncepcja rozwoju zrównoważonego jest pełna sprzeczności;
6. rozwój zrównoważony to całościowy rozwój społeczeństwa...
7. rozwój zrównoważony to przewyciężenie napięć...
8. rozwój zrównoważony to nadużywane pojęcie...

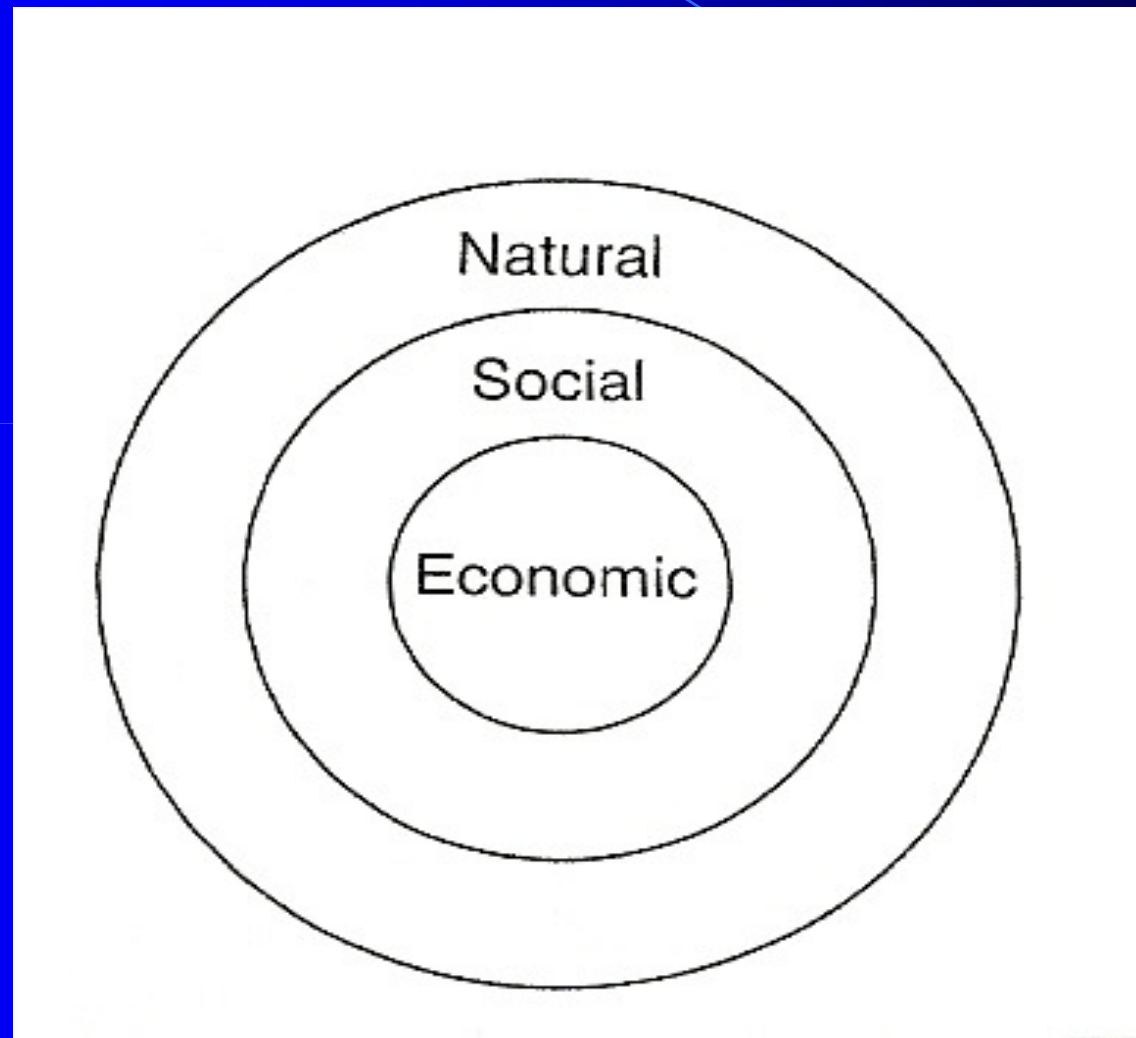
Rysunek 1. Schematy rozwoju zrównoważonego (1)

Rysunek 2. Schematy rozwoju zrównoważonego (2)

Rysunek 2. Schematy rozwoju zrównoważonego (3)

Co zawiera w sobie pojęcie zrównoważenia (rozwoju zrównoważonego):

- wyzwanie dla konwencjonalnego myślenia i działania**
- długo- i krótko-terminowa perspektywa**
- wszystkie elementy istotne do podejmowania decyzji**
- powiązania między ludźmi oraz biofizycznymi podstawami życia społecznego**
- wszelkie złożoności i niespodzianki stanowiące element ostrożnego podejścia**
- nieograniczone podstawy dla twórczej innowacji**
- proces a nie stan docelowy**
- idea współzrządzenia**
- zawiera zarówno elementy uniwersalne jak i uzależnione od kontekstu...**

Od prostej do rozwiniętej koncepcji rozwoju zrównoważonego:

- koncepcja prosta: trzy wymiary (gospodarka, społeczeństwo, zasoby naturalne)

- koncepcja rozwinięta: DEKALOG (CDN) (por. Cavanagh, Mander, 2004)

O CO CHODZI W KONCEPCJACH ROZWOJU?

(DWA PRZYKŁADY)

Klasyczna koncepcja marksistowska (Marks i Engels)

W interpretacji Leszka Kołakowskiego

- motyw romantyczny**
- motyw prometejsko-faustyczny**
- motyw oświeceniowy, deterministyczny, racjonalistyczny**

Motyw romantyczny:

- powrót do „pierwotnej naturalności” społeczeństwa**
- wolność jako dobrowolna jedność osobnika z całością**
- przyszła jedność zostaje osiągnięta w efekcie kontynuacji procesów rozwojowych**

Motyw prometejsko-faustyczny

- **wiara w nieograniczone możliwości człowieka**
- **niechęć do liczenia się z przyrodniczymi warunkami ludzkiego istnienia**
- **„zbawienie” człowieka jest dziełem czysto ludzkim**

Motyw oświeceniowy, deterministyczny, racjonalistyczny

- prawa życia społecznego**
- wolność jako umiejętność wykorzystania praw przyrody na własny użytek**
- żyjemy pod ciśnieniem przeszłości, ale ją przewyciężamy...**

Rozwój jako wolność (Amartya Sen)

- rozwój wymaga usunięcia źródeł zniewolenia**
- wolność indywidualna, ale wyrażająca się w zaangażowaniu społecznym**
- tradycja nie może blokować możliwości samodzielnego decydowania o własnym życiu i zaangażowaniu**

Przedmiotowe czy podmiotowe ujęcie rozwoju (Sztompka, 2002, 2012)

Kryteria postępu:

Kierunkowość → sakralna, mechanistyczna,
humanistyczna

Humanistyczna – kryterium postępu w teraźniejszości
(zdolność do samodzielnego przekształcania się,
podmiotowość)

Kontestacyjne ujęcie rozwoju (Philips McMichael, 2010)

- kontestowanie uniwersalnych celów rozwoju
- partykularyzacja świata (lokalne reakcje na globalne procesy)

Co wynika z powyższych przykładów?

- rozwój to proces osiągania jakiegoś celu przy wykorzystaniu określonych mechanizmów
- cele rozwoju są bardziej istotne niż jego mechanizmy, jako że ich osiągnięcie jest miarą postępu
- nacisk na cele rozwoju powoduje nieprzywiązywanie wagi do jego mechanizmów
- nacisk na cele rodzi pokusę używania mechanizmów, które mogą powodować osiągnięcie celów przeciwnych celom założonym
- cel uświęca środki → efekt odwrócenia?

Rozwinięta koncepcja rozwoju (społeczeństwa) zrównoważonego:

- rozwój partycypacyjny (*procedura*)
- rozwój oparty na zasadzie pomocniczości (*procedura*)
- równowaga ekologiczna (*cel*)
- ochrona wspólnego dziedzictwa (*procedura*)
- ochrona różnicowania (*procedura*)
- nienaruszanie praw człowieka (*procedura*)
- bezpieczeństwo ekonomiczne i społeczne (*cel*)
- bezpieczeństwo żywnościowe i osobiste (*cel*)
- niepogłębianie nierówności i wykluczenia (*cel*)
- zasada ostrożności (*procedura*)

KONKLUZJE (1):

- lata 1980-e – zbliżenie myślenia o rozwoju i środowisku
- lata 1990-e – pojawienie się idei rozwoju zrównoważonego...
- lata 2000-e – rozwój zrównoważony jako wyzwanie globalne w kontekście szybkich zmian społecznych;
- lata 2010-e – rozwój zrównoważony w kontekście globalnych problemów (zmiany klimatyczne, recesja globalna, utrzymywanie się ubóstwa)

KONKLUZJE (2):

- rozwój zrównoważony traktowany bardziej jako zestaw procedur aniżeli celów?**
- dominacja procedur nad celami?**
- brak pokusy działania wedle schematu „cel uświęca środki”?**
- rzeczywiście nowa koncepcja rozwoju, w której ważniejsze jest przestrzeganie mechanizmów, aby nie dawały one „efektu odwrócenia”?**
- rozwój społeczny polega przede wszystkim na przestrzeganiu procedur a nie osiąganiu celów?**

**Dziękuję za uwagę i
zapraszam do dyskusji !!!**